

Vestnik.

Znanstvena priloga „Zori“.

Na ta list se posebej ne naročuje. — Izhaja vsaki mesec 15. dne.

Štev. 6.

V Mariboru 15. junija 1873.

Tečaj I.

Jurij Washington *).

Spisal * * *

Dokler bodo narodi spoštovali svobodo, občudovali in slavili bodo može, ki so se brez najmanjšega lastnega dobička za njo potegovali z dušo in telesom. Med najslavnejšimi temi možmi se bode zmiraj na prvem mestu imenoval: Jurij Washington.

Rodil se je Jurij Washington 22. svečana 1732. v grofiji: „Westmoreland“ — malem kosu velike angleške naselbine Virginije. Bil je najstarejši sin iz drugega zakona Avgustina Washingtona, premožnega posestnika v rečeni angleški naselbini. Rodovina njegova je bila angleške krvi, kajti Avgustinov oče: — John (Ivan) Washington se je bil sredi 17. stoletja za časa mogočnega vladarja Olivera Cromvella preselil iz Anglije v severno Ameriko. Mati našega Jurija Washingtona se je imenovala Marija, rojena Ball. Mož jej je jako zgodaj, uže l. 1743, umrl nagle smrti. Jurij Washington je imel pri očetovi smrti še le 11 let. Ta nesreča je materi napravila preveliko skrbi in težav, kajti odgojevati je imela veliko rodovino: dva sina iz prvega zakona svojega rajncega moža in pet lastnih otrok; poleg tega pa oskrbovati obširna posestva, katera je rajnci v oporoki raz-

*) Podlage temu životopisu so: The writings of G. Washington, being his correspondence, addresses, messages and other papers official and private — with a life of the author, notes and illustrations by Jared Sparks; Boston 1834—37; 12 volum.

The diplomatic correspondence of the american revolution being of Benj. Franklin, Silas Deane, John Adams, John Jay, Arthur and Will. Lee and others — — — published by Jared Sparks, Boston 1829—1830; 12 volum.

The life of G. Washington by J. Marshall. 2 ed. Philadelphia 1832; 2 vol.

The life of G. Washington by W. Irving; London 1855; 4 volum.

Correspondence of the american revolution, being lettres of eminent men to G. Washington — — — edited by J. Sparks. Boston 1853; 4. vol.

delil med svoje otroke. Manje skrbna mati bila bi zanemarila svoje dolžnosti, a vdova Marija Washingtonova ni bila samo skrbljiva in ljubezniva mati, ampak tudi značajna in delavna žena, katero bi po vsem lahko primerjali slavni Rimljanji Korneliji.

Če je Avgustin prav umrl v najlepših letih svojega življenja, zapustil je vendar vsem otrokom lepo premoženje. Lavrencij, najstarejši njegov sin, je dobil veliko posestvo, ki je merilo okoli 2500 oralov pa nekaj delov bogatih rudnikov železnih v Marylandu in Virginiji. Avgustin, drugi sin, je podedoval veliko zemljo v Westmorelandu. Jurij, kterege zasluge za zedinjene države v severni Ameriki slujejo po celem svetu, je dobil hišo in posestva v grofiji Staffordu (r. Steferdu), kjer je oče njegov pred svojo smrtjo bival. Mlajši njegovi bratje so dobili posebna posestva, po 700 do 800 oralov velika; sestra pa je bila v oporoki drugače preskrbljena. Mati te mnogobrojne rodovine je bila edina oskrbiteljica velikih posestev, dokler niso otroci drug za drugim dorastli in sami dotičnega gospodarstva prevzeli. „Vojne slave svojega žlahtnika (mlajšega Scipijona), je govorila Kornelija svojim sinovoma, ne moreta preseči, pa odprta je vama nič manje častna pot, z modrimi postavami pospeševati blago svoje domovine“. Tako sicer ni nikdar (kolikor se da po sporočilih soditi) spodbujala vdova Marija Washingtonova svojega sina Jurija, ki je poslej osvobodil severoameriške naselbine angleškega jarma, ter jim kot samostalnimi državam 8 let predsedoval. In mati je doživela leto, ko so sina jenega svobodni državljani soglasno izvolili za prvega predsednika zedinjenih držav. Kaka osoda! Grakha in Washington, Kornelija Grakhova in Marija Washingtonova!

Angleži so v preteklih stoletjih v vsem zanemarjali svoje naselbine. Posebno slabo so skrbeli za šole; za te pa takrat tudi naselniki sami niso dosta storili. Kdor je hotel svoje sinove nekoliko bolj izobraziti, moral jih je poslati v Evropo, na Angležko. Še ve da so to samo zelo bogati ljudje storiti mogli. Navadno so pa celó premožni posestniki in naselniki svoje otroke pošiljali le v bližnje male šole, kjer so se naučili čitati, pisati, računati in gospodarstvene knjige voditi. Le redko kedaj se je v Virginiji naselil kakov učitelj, kterege učenost bi navedene uke presegala bila. Enako izšolan bil je tudi Jurij Washington in sploh po 16. letu svoje starosti ni več hodil v nobene šole. Ta doba jegovega življenja je le malo znana. Učil se je rad ter pazljivo poslušal ne le učitelja, ampak vse starejše bolj izvedene ljudi. Med součenci se je posebno odlikoval s počtenim ponašanjem, zlasti se jim je priljubila njegova odkritosrčnost in pravico-ljubnost. Kedar koli so se razprli, izbrali so njega za rabsodnika, zmeraj se udali njegovi rabsodbi ter znova se sprijaznili.

V teh fantovskih letih se je posebno rad uril v telesnih vajah ter se liki spartanskim mladenčem odlikoval zlasti v skakanji, rovanji, plavanji

itd. Še večje veselje pa mu je bilo, kot dečkom spleh, vojake igrati. Zbiral je součence, jih razdeljeval v kupe, razstavljal v paradah, ž njimi zidal trdnjave ter je napadal in siloma razruševal, ali jih pa razstavljal v sovražne vrste ter ž njimi bil nekrvave bitke. Njegovo vnanje življenje v deških letih se tedaj ni dosti ločilo od življenja navadnih dečkov.

Iz teh mladostnih let se je ohranilo nekaj sešitkov in rokopisov, ki kažejo razvijanje duba Washingtonovega. Vsi so lepo vredjeni in lično pisani. Veči njih del obsega vaje iz računstva in geometrije, zlasti pa iz poljemerstva. Posebno natanko in lično so izdelani zemljemerski narisi. Ta rednost, ki jo občudujemo v sešitkih in rokopisih mladenča, značila je tudi vse dejanje in nehanje poslej tako slovečega moža. Najstariši izmed teh rokopisov je iz celih pol narejen sešitek z naslovom „pismeni obrazi“; obsega razne obrazce menjic, pobotnic, dolžnih in kupčijskih pisem, izučna pisma, zajemna, izročilna in oporočilna pisma, zemeljska pooblastila (land-warrant). Vsi ti obrazi so jako marljivo izdelani in najimennitnejše besede v njih so zapisane z velikimi in posebnimi pismenkami, kakove pogostem nahajamo v ličnih izgledih uradnih pisarjev. Za temi obrazi sledé raznovrstne besede iz pesnikov. Washingtonov životopisec pravi o teh naberanih pesniških besedah, da se ne odlikujejo s pesniško lepoto kot pravi umotvori, ampak le po njih zapopadku, po lepih in blagih mislih, na ktere je mladi čitatelj pri nabiranju najbolje pazil. Za pesniškimi iskricami sledé pravila, po katerih naj se človek obnaša v družbi itd. Takih pravil je 110; pred ko ne je Washington posnel vse iz ednih bukev, ali pa je nabral iz raznih knjig. Tu naj priobčim le par izgledov, po katerih lahko vsak sam sodi, iz kakih jedernatih pravil si je mladi Washington sestavil da tako rečem, svojega „olikanega Slovenca“. Pravilo 12: „S trgovci govori malo pa jasno“. Pravilo 29: „Med resnobnimi in učenimi možmi ne govori nič grdega in praznega; ne govori pa tudi o težkih prašanjih in predmetih med nevedneži, tudi ne govori nikdar kaj tacega, kar bilo bi težko verovati“. Pravilo 40: Misli, predno govoriš, besedi ne izgovarjaj nikdar nepopolno ali pa prehitro, ampak izgovarjaj je popolnem in razumljivo. Pravilo 57: V svojem srci skušaj živo ohraniti ono malo iskro nebeškega ognja, kterej pravimo vest.“ Tako resnobno se je razvijal duh mladenča; zgodaj si je globoko v srce vtisnil blaga načela; kajti po njih se je ravnal odraščén in slaven mož do zadnjega trenutka svojega življenja. Koliko vpliva je v tem oziru na-nj imela šola in blaga mati, se po sporočilih ne da določiti.

Celi svet ve, da se Angleži celó sedanjega časa navadno ne učé tujih jezikov. Po gostem zanemarjajo celó ono sveto dolžnost, v svojem materinem jeziku dobro in vsestransko se izuriti. V preteklih stoletjih so za poduk v jeziku še manje skrbeli. Enako se je godilo tudi po naselbinah

angležkih. Tudi Washington se v mladosti ni učil nobenega jezika niti v šoli niti doma. Celó v angleščini, svojem maternem jeziku, se je v tadanjih šolah le malo izuril, kajti ohranjena pisma iz njegovih mladih let so po obliki in zlogu večkrat kaj napačno pisana. Kmalu pa je čutil veliko korist za človeka, ki se zna v materinščini lepo in dobro izraziti. Kar je tadanja slabo vravnana šola zanemarila, skušal je sam popraviti; in časoma se je privadil onega jasnega in pravilnega zloga, v katerem je poslej pisal svoje spomenice in pisma. Poslej se je skušal tudi francoščine naučiti, vendar z malim uspehom.

Ko je bil Washington 14 let star, hotel je iti na morje, to so mislili je najprimernejše polje za drznega in neutrudljivega mladenča. Njegov brat Lavrencij se je za njega potegoval, da je kot kadet dobil ugodno mesto na britanskem vojnem ladijevji. Res da bi se bila mu odprla pot v najlepšo bodočnost, kakovo si je v tadanjih okolščinah le želeti mogel; pa matere Washingtonove zadnji trenutek niso mogli pregovoriti, da bi bila najstarejšega sina pustila na morje. To misel so potem opustili, Jurij Washington je ostal v šoli in neki drugi deček je šel v izbo na vojni ladiji, ki je bila za njega pripravljena. Šestnajst let star je zapustil šolo ter je nekaj časa živel pri bratu Lavrenciju na posestvu Mount-Vernonu. Tako je imenoval Lavrencij svoje posestvo po admiralu Vernonu, svojem prijatelji; ravno ta britanski admiral bi imel biti poveljnik Jurija Washingtona, ko bi bil šel za kadeta na morje. Lavrencij je za ženo imel hčer bližnjega sosedu Viljema Fairfaxa (r. Ferfekska), zelo premožnega posestnika, ki je kot prebrisan politikar slul po vsej Virginiji. Temu v daljni zlahti je bil lord Fairfax, jako izobražen pa nekaj prenapet plemenitnik, ki je bil zapustil Angležko in se v Virginiji naselil. Neizmerna njegova posestva so obsegala veliko pokrajino med Potomakom in Rapahanokom ter razprostrta bila celó prek Aleganskih gorá. Jurij Washington je bival ravno ta čas pri svojem bratu, ko je lord Fairfax obiskal Lavrencijevega tasta Viljema Fairfaxa. Tako so se rodbine med seboj seznanile. Jurij Washington se je takrat večidel pečal s zemljemerstvom. Da bi dejansko izkusil svojo teorijo, premeril je vsa posestva svojega brata. Ta velika spretnost in neutrudljiva delavnost mladenča je napotila lorda Fairfaxa, da ga je vzel v svojo službo in mu ukazal izmeriti velikanska svoja posestva. To je lord Fairfax moral storiti, če ni hotel škode trpeti, kajti na meji njegovih posestev so se po najrodovitnejših krajih naseljevali naselniki in lorda še celó za dopuščenje niso prosili. Da bi temu v okom prišel, treba je bilo vso pokrajino lordovo natanko omejiti in najbolj odležne strani razdeliti v posamezne kmetije. Naloga mladega zemljemerca je bila kaj nevarna in težavna. Leta 1748. sušca mesca je odpotoval Jurij Washington z Jurijem Fairfaxom, sinom Viljema Fairfaxa v doline aleganskih gorá. Dva meseca je hodil po onih

neznanih krajinah ter neutrudljivo meril posestvo za posestvom. Dnevnik njegov kaže, kako težavno je bilo njegovo delo. 15. sušca je zapisal va-nj: „Trdo delal do noči, potem se vrnil v prenočišče. Po večerji so nam posvetili v sobo, in ker jaz nisem bil tako dobro vajen lovskega življenja kot drugi, slekel sem se do dobra, ter se vlegel v posteljo; prestrašim se, ko zapazim, da moja postelja je bila le malo spletene slame brez rjube in zglavja; imela je le oguljeno in umazano odejo, po kateri je mrgolelo polno mrčesa. Kaj rad sem vstal, se zopet oblekel ter se spat vlegel, kakor moji tovarši“.

Tri leta je bil Jurij Washington zemljemerec v okolici Mount-vernonski, vendar ga je pogostem pot peljala tudi v angleške gore. Služba njegova je bila jako dobra, kajti v Virginiji je bilo le malo očitno nastavljenih zemljemercev. V pismu, nekemu prijatelju pisanem, sam toži o velikih težavah in nevarnostih, katerim mora pri svojem delu po zahodnih straneh neprestano kljubovati; pravi namreč: „nikakor bi jih ne prinašal, ko bi me ne mikal dober zaslužek. Vsak dan, če je le ugodno, da grem na polje, zaslužim po eno dublono in časih celó 6 pistol“. — Nekemu drugemu zanesljivemu prijatelju, ktereга nagovarja z „dragi Robin“ piše teiste dobe pismo, v katerem pravi: „Sedaj stanujem pri njih veličanstvu (lordu Fairfaxu); ko bi moje srce ne bilo uže zavezano, živel bi tu jako prijetno, kajti v tejistej hiši stanuje kaj ljubeznjiva mlada gospa, sestra žene polkovnika Jurija Fairfaxa. Pa to je le olje v ogenj; ker moram kaj pogostem z njo občevati, oživlja se zmiraj znova moja prejšna ljubezen do lepoticke nizkega stanu („nizkega sveta“). Ko bi bolj za sé in odločen živel od mladega ženskega spola, olajšalo bi mi to moje srčno bolečino, kajti pozabil bi na ono sveto in mučilno ljubezen“. Ohranjenih je še nekaj drugih listov iz tegaistega časa, katere je pisal z enako obupljivimi besedami. Ime te „mučilne lepoticke nizkega sveta“, Washingtonove prave ljubice, se pa vendar ni ohranilo. (Dalje prih.)

Narava in civilizacija.

Ivan Tavčar.

(Konec.)

Govorili smo obširneje o stari indiški civilizaciji. Imeli smo pri tem svoje namene. To je civilizacija, katera se je nam ohranila v tako čvrstih obrisih, da (kot v mrtvo truplo) lahko sežemo v njeno osrče, ter preiskujemo enako modrim zdravnikom, če imela je v sebi moči življenja ali ne? Prepričali smo se, da to sicer veličastno poslopje je brez pevajočih prebivalcev, da je velikansko telo, ali duše nima. Indiška kultura pognala

je stotero bunčic, kot košati rožni grm, v katerega sredi pa čepi pisan strupen gad, ter čiha na vsacega, ki bi hotel uživati vonjavo njegovo. V prav živih barvah beremo tu upljive namene naravne civilizacije (kakor smo jo poprej imenovali.) Nima v sebi blagoslova! Mi Evropejci se v svoji hladimo kot na pogorskem viru, si lajšamo ž njo življenje in britko stanje na zemlji! Ali Indijcu bila je ravno omika težavno breme (žalibog da moramo to izustiti), ogrenila mu je bodočnost, spremenila zemljo v pekel, ter namerjavala pokončati vse živo in naposled sploh celo stvaritev (Buddha). Kaki reveži so ti zaslepljeni brahmini, ti počasni samomorilci! Kako naj bi cvetelo delo, ko je novorojenega otroka prva skrb, si oslabiti žile, ter si otupiti telo? Če pa je bila indiška civilizacija tako bolna, ni dvombe (vsaj je bila v vročem pasu najkrasnejša!), da bila je asirska, egipčanska, peruanska še gujilejša. Čemu torej o njih obširneje besedariti, vsaj vže zadostuje, ako začrtamo, da leže v sedanjih časih v prahu pogina in da jim ni upa, se iz njega vzdigniti!

Prvi žalostni nasledek naravne civilizacije (dejali smo) je množstvo delavnih moči, iz česar sledi zaničevanje, sužnost težaškega stanu. Tudi v tem nam pretekla zgodovina pritrди. Ne omenjamo kast, katere veljale so v vročem pasu od Indije do zlata polnega Peru, v dokaz naj nam je dovoljeno čestite bralce opozoriti na stare stavbe in zidine. Te nahajamo pri vseh teh olikanih rodovih. Indijaci izkovali so jih v kamnite gore, po mnogo nadstropij visoko. Božja gora na primer pri „Ellore“ izvotljena je v premnogo tempeljev in templičkov, katerih 20 posvečeno je bogu Sivi. Zidali pa so tudi nad zemljo, in to v taki mogočnosti, kot nihče drugi. Skoraj nepotrebno je o Egiptu govoriti, naš omikan svet pozna predobro njegova kolosalna zidovja, njegovih 40 nevkretnih piramid, njegove labirinte in kraljeve palače. Pa tudi v novem svetu nahajamo enacih del v mnogobrojnosti, ima jih Peru, ima jih Meksika. Nočemo se spuščati v obširnejši popis, tu samo omenimo meksikanske piramide pri „Choluli“. Sedaj je v razpadu in na njeni vršini stoji kapelica, v kateri moral je nekedaj indijanski duhovnik dan za dnevom službo božjo opravljati. Ta orjak sozidan je v štiriogelniku enako egipčanskim piramidam, ter meri v znožji na dolgost 1400' (toraj skoraj pol več kot Cheobsova piramida) visok pa je 177' (torej pol manj kot Cheobsova). Na vršini bil pa je še sozidan krasni tempelj zračnega boga. Sedaj je pozabljena groblja in le tujei plezajo na-njo, če hočejo uživati krasen daljegled na meksikansko gorovje in pa na bljuvajočega Popokatapelja.

Te stavbe ostale so v živo pričo nekedanje surove slave, nekedanje živinske moči. Sedanji svet navadil se je s svetim začudjenjem zreti na te orjake in servilne duše, ki beró zgodovino le z istim okom, katerega jim posodijo višji zapovedniki, menijo v globokem prepričanji, da so slavno

znamenje dobrega okusa in ljubezni do umetnosti nekedanjih potentatov. Ali nihče ne pomisli, koliko joka, koliko žuljev in krvi visi ob teh skalinah. In tako je ta slava le v nebovpijoči znak nekedanjega morilnega despotizma, kateri je delalne moči bedasto rabil. Kakor ti nezmožni dečki, ako jim daš obilo denarjev, zapravijo te na malovrednih malenkostih, tako zabrečkavali so ti proklicani ljudje delalni mozeg svojih kraljestev. Bilo je v resnici strašno, kake vzglede nam daje zgodovina. Pripoveduje se, da je v Egiptu 100.000 ljudi 20 let dan za dnevom npenjalo svoje moči ob velikanskem kamnu, ga privaliti od rudečega morja do Memfisa*).

Vprašalo se bode morda, kako je tudi klasična grška in rimska omika padla v nič, dasiravno ni sad vročega pasa? Poglejmo bolj jasno v zgodovino! Grška civilizacija je v resnici hčerka modernega duha, modernega razuma. Sofokleja, Ajshila, Tukidida in Platona se tudi naši veki ne sramujejo, in dokler vrti se zemlja, jim ne ugasne zvezda slave. Vsaj pa je imela ta olika tudi svoje uspehe, vsaj trepetala je pred njo velikanška azijatska civilizacija. Videla je premago pri Maratonu, dočakala boje pri Termopilah in slavo Salamidsko. Stopila je v Azijo, zapalila Isoj, podrla Gavgamele, ter strahovala bogato Indijo. Tedaj pa je pričela v se sesati orientalske elemente, orientalsko norost. Šopirila se je v bogati Siji, krasnem Egiptu. Prišla je indiška mehkost, persijski despotizem — klasični Grk poljuboval je pete krvolokom! Še le tedaj nastal je razpad, ko je klasična olika zavila se v jutranjo fantastično obleko, ko so njeni modroslovci bili magični čarodeji in temni blebetači. Na staro grško oliko vcepila se je naravna, jutrova civilizacija in da je grška tako zelo propadla, je le dokaz našemu izreku: „naravna omika nima vspešnega obstanka!“ — In Rim?

Rim je le žel, kar zrastle je tedaj vže na popačenih grških tleh. Iz egiptovske Aleksandrije jemal je svojo modrost, jutrovi zofisti bili so mu učniki, orientalski kozmeti in drugi domači sluge pa so mu pačili razum, ter sejali v rodovinsko življenje plodni strup, kateri ga je vničil, razdril. Lahko rečemo, da rimska olika od nebeškega Avgusta na dalje, bila je seme jutrovo, katero pa je šlo v cvet še mnogo, mnogo pozneje, ter oamilo rod tako, da prenašal je s slastjo tepeže živinskega Nerona, veselil se, ko ga je pobijal bedasti Komod in slavo rjul, ko je nori Heliogabal proste nekdanjo Romo povzdignil v gujezdo azijatskega despotizma, ter v prvi sedež mehkužne orientalske bledobe. Fantastična slovesnost ob času propala, tedanja filozofija, kako se podoba indiškim sistemam (Plotin)! Sofistični govorniki, ali niso to pravi brahmini, kateri s temno bistrumnostje hlepajo po bogatih skledah?

*) Buckle: Zg. civ. n. Ang.

Še drugo žalostnejšo prikazen opazujemo v klasični olik! Ko stale so Atene na vrhunci svojega bleska, ko je neumrjoči Sofoklej vladal po gledališčih, in kot druga zvezda goreči Periklej krasil govorniško tribino, ko je grško modroslovje zasmehovalo temnostaro božanstvo, ni vstalo srce, katero bi bilo branilo prosto, človeku prirojeno pravo, katero bi bilo rešilo toliko bratov težavnega robstva. Robstvo, to je temen madež klasičnemu blesku. Suženj je toraj delalni stan, zasramba in solza ste mu delež na dolgi poti trnjevega življenja. Omika je cvetela, ali to ni bila prava omika, ker je z lahko dušo koračila čez mrtva srca. Naj se šopiri Rimljan s pravnim svojim bistrumjem, vsekal pa je le v jeklo: nekoliko udov človeške družbe nima prave bodočnosti! I nesreča, groza, da bili so to ravno delalci, krepak steber vsakega kraljestva. I koliko so trpeli! Ponični postopači žrli so za cesarske denarje, robove pa so sekali ribam v pičo! Ne čudimo se, da je Rim tako sramotno propal, vsaj je bila skoraj polovica državljanov brez vsake pravice. Hoteli so nekedaj svoje sužnje v lastno obleko vtakniti, ali zbali so se, da bi jih tako ne privodili k zavesti svoje silovite moči. V mestu Rimu bile so palače, katere so vzdržavale po 400 robov. Ob času Avgusta zapustil je nek libertin (viri imenujejo ga bolj revnega) mnogo volov in druge živine, med katero tudi 4116 sužnjev*).

Klasična olika morala je propasti, ker (sedaj že lahko izrečemo) ni bila popolnoma moderna, v sredi med sedanjo in pa med staro tropično civilizacijo. Tudi to se lahko razloži iz vplivov naravnih. Zakaj narava klasičnih tleh je tudi v sredi med tropi in med našim podnebjem. Bolj je plodovita, ali tudi bolj vroča. Pri nas so potresi nevarni, ali v jugu hudobni (pogin Dubrovnik in Lissabona). Ondi so tudi še bijuvajoče gore in na grških otocih nahajal se je ob času poroda civilizacije tudi lev. Ni toraj čuda, da so se pokazali natorni vplivi! —

Pri koncu smo. Bogastvo vzroči prvo omiko, zgodovina to trdi. Kaže, da je vroči pas domačija prvega napredka. Omenili smo pa, da edina Brazilja izjema se temu zakonu, ali ravno s tem daje mu še več podpore. Lega njena je plodnosti ugodna, tla napajajo valovi Amacona in njegovih brezbrojnih pritokov. Gorkopasatne sape, katere brijejo od morja čez deželo, lomijo in hladijo se ob sneženih kupah visokih Andov, ter lijo v plohah izpod neba. Zemlja dobi nekako divjo plodnost: tu so tropi na vršini svojega bleska, povsodi poganja življenje, povsod je obilo sadu. Človek dobil je v teh gozdovih kot nomad obilo živeža in ker je število prebivalcev pičlo, hranijo se še sedaj kot nomadje v brezmerih planjavah. Pa če bi se braziljanski Indijan tudi poprijel poljedelstva, bi mu malo koristilo! Primitivna in priprosta orodja ne zmorejo tu naravnih

*) Gibbon: Zgodovina razpada in pada rimskega cesarstva.

moči. Če vseješ v spomladi, dobiš v jeseni na mestu koščato tropično zeliščevje. Narava opovira s svojo surovo plodnostjo uspešno poljedelstvo; ni mogoče da bi se nabralo bogastva, ni toraj civilizacije. Brazilija ostala je divja, kot divja njena plodnost!

Jutrovi kraji bili so zibel prve civilizacije, tu nakupičilo se je najprej bogastvo, tu nastali so prvi učenjaki, prvi modroslovci. Ali naravin vpliv zamoril je duševno krepost in zavest — poginila je toraj omika. Kjer so stala nekedaj cvetoča mesta, je sedaj gola pušinja, kjer živeli so ondaj napredujoči rodovi, pije sedaj babji in vsi olike sovražni Turčin tobak. Mi pa sklepamo še dalje. Naravne moči so zmagale, zmagale tako, da ni več upa rešitve. Ti svetovi so izgubljeni, za vedno zginejo iz zgodovine civilizacije. „Cvet duševnega razvitka jim je pretekel in nikedar se jim ne povrne več. Kolikor jim je mogoče, naj delujejo na dosedanjih popačenih potih, dokler ne zamrjejo in svojih mest ne zapustijo krepkejšim in v idejah živejšim rodovom“.*)

Pravi sedež civilizacije pa je Evropa in posebno srednja Evropa. Tu se je narava popolnoma udala človeškemu duhu. Ni prehudih, ne preburnih vremen, ne mnogo bljuvajočih ognjenih gorá. Človeštvo je toraj ojačilo, obmejilo je togotne vode, zapodilo morje v okove, usužilo si sopar in elektriko, storilo koristne bliskove neba; z eno besedo, če dela narava proti prebivalcem vročega pasa, mora, pravimo mora pa tu za-nje delati. Naša zavest se je povzdignila, odpravila se je sužnjest, razvila se enakost stanov, in tudi delavec prišel je k svoji časti. Zatoraj ima Evropa še krasno prihodnost! —

*) Draper: Zg. d. raz. v Ev.

O senji ali Lukijanovo življenje!*)

(Iz grščine poslovenil K. L.)

Brž sem nehal v učilno zahajati po letih uže mladeneec soč: pomišljava oče s prijatelji česa bi me te dal učiti se. Naj večim se je tedaj

*) Lukijan narodivši se v Samosatih glavnem mestu sirijske pokrajine Komagene, živel je blizo od l. 120—200 po Kristu. O njegovem življenji ve se toliko le, kolikor sam v svojih spisih ovaja, kateri skoro četrdesetno dobo obsegajo. Bil je brez vsega dvojumetja mož veleum, bístra glava, trudeč se resnici do dna segnotí. Jegovim modrjanskim nazorom ter isto tako dušnim plodom je bil zelo na kvar tedanji nagon k retoriki in sofistiki; vsekako pa je bilo treba zvedencu v onih umetnostih obširnih naukov v vsakteri plati človeške vednosti, kar si je po mnogem trudu v obilni meri, o čem jegovi spisi pričajo, prisvojil. Bistrotá jegovega uma in šegavost jegovega jezika ste mu prikladni grebeni, katerimi je omikal in česal razvade svoje dobe. Dva in osemdeset ali kračjših ali obširnejših spisov, med katerimi gotovo nekoliko po krivem nosi Lukijanovo ime. Dele se v proste nagovore, čestitalno, slavnostne ali v satirične pogovore ali razprave. Da si je Lukijan grške in rimljanske bogove z Olimpa sunol, vendar šče ne prepričano dokazano, ka bi bil kanom ali na vlašč kršćanstvo sramotil. Ka ono krivljenje na slabem temelji sloni, sta Kühn in Burmeister bolje kakor dovolj spričala.

zazdelo, ka izobraževanju treba veliko truda, dolgo časa, ne malih stroškov, ter bleščeče se sreče; naše razmere pa so baje pičle in terjajo za nekako brzo pomoč; bi li pa naučil se kakega zapečnjaškega remesla, imel bi včasu sprva zadosti po svojem remeslu in ne bi več domanjega kruha trošil v toj dobi, na skorem pa bi celo oči nagajal vselej zaslužek domu donasaje. Sedaj pa je uzrok drugemu pomisleku pokazal se, katerega remesla bi naj boljše in ležiše bilo naučiti se, dohajajočega se mene svobodnjaka, ki bi imelo priročen podpor ter zdaten dohodek. Ko tedaj drug drugo remeslo hvali, kakor se je pač vsak po svojem mnenji ali skušenji ravnal, poglegledavši oča ujca — navzoči je namreč bil ujec od materine strani, imajoči se jako izvrsten podobar, kamenotesec pa med naj boljšimi na glasu — reče, ne prav, ka bi vpričo tebe drugo remeslo prevladalo, temuč le odženi si ga — pokazavši mene — in vzešiš si ga daj mu učiti se, ka bode priden obdelovalec kamenju, skladatelj in podobar, zakaj temu je vsaj po naravi kos, kakor veš, vedoč se spretno. Doumelo se pa mu je to po mojih otročjih igračah; kolikorkrat sem namreč od učiteljev poslovil se bil, sem vosek postrugavaje (s tablice) ali vole ali konje ali — bog me — celó človeke upodoboval, se ve, ka sem tem oči dobro nagajal; in radi česar sem od učiteljev bitje dobival, ono isto je sedaj pohvalo moje sposobne glave veljalo, in imel sem pri sebi poštene nadeje vsaj zbog onega podobarjenja, ka v kratkem izučim se istega remesla. Ob enok zdel se je čas ugoden remeslo začeti in izročili so me ujcu, za boga ne jako nevoljnega s takim pečanjem, temuč dozdevalo se mi je, ka ima nekako igračo ne brezugodnostno in ponos v primeri s tovaruši, ako me vide, ka bogove dletvam in obljubne podobice sebi in katerim mi rači se. Sprva uže godilo se mi je začetniku kaj navadnega: ujec namreč podavši mi dletvo velel mi je plošče na sredi ležeče rahlo hapiti se, rekši ono prislovico: vsaj začetek je vsemu polovica. Ko pa precej trdno potegnem, pretere se mi po neukretnosti plošča, ujec zgrabi razčemerivši se neko blizo slonečo batino in loti se me na nikako rahel neti osrčljiv način tako, da so solze vvod moji umetnosti.

Odbežavši od onod grem proti domu preveno slivkajoč v očeh poln solz ter pripovedavam o batini in sem kazal klobasice po životu, grajal veliko surovost pridejavši, ka mi je to po zavidnosti storil, da ga umetnosti kde ne bi prekosil. Ko pa je med tem, kar se je mati srdila in bratu mnogo očitavala noč prišla, sem ešče ves solznat in preveno batico v mislih imajoč zadremal.

Dosle je reč smešna in otročja; odsle pa ne bodete, dragi moji, ničesar več malenkostnega čuli, nego le jako radovednih poslušalcev dohajajoče se stvari, da vsaj po Homerovem povem:

od bogov mi prikaže se v spavanji senja

V noči ambrosije polni

tako živo, da ne ničesar za resničnostjo zaostala; kajti celo po toliki dobi mi podoba prikazni v očeh stoji in glas tega, kar sem čul v ušesih doni: tako jasno je vse bilo. Dve ženi ste me rokami prijemši vlačili vsaka k sebi jako silno in krepko, malo da me neste razstrgali poganjaje se med seboj za me; in brže bi druga drugo prevladala in me skoro vsega imela, brže sem vspet pa drugi bil v rokah. Blejali ste med seboj: druga je pipala kakoti svojo lastnino, a druga je pipala se za me kakoti na vlašče za kaj tujega. Ona je bila težakinja, moške postave, nasršenih vlasi, po rokah polna žuljev, podpasanaj oblekoj, kamennim prahom natepena, kakor je ujec bil, kdar je kamenje strugal. A druga zelo zalega lica, čedne postave in krasne nošnje. Na zadnje velite mi razsoditi, s kateroj bi hotel živeti. Prva je ona suha in moškemu podobna rekla: Jaz, ljubček moj, sem podobarstvena umetnost, katere učiti se večera si začel, tebi hišna sodruga in s teboj si po domu v rodu; tvoj dedek — povedevša ime materinega oče — je bil kamenotesec in oba ujea sta za naše dobe celo na dobrem glasu. Hočeš li ognoti se jenega čenčanja in klepetanja — kazaje na drugo — stopi za menoj in bivaj z menoj; s prva vzredil se bodeš črstev in imel krepka pleča, te bodeš oproščen vse zavisti, nikoli ne bodeš zahajal v tujino zapustivši očevino in domanje, ter vsi te bodo ne le besedoj razslavljali. Ne studi se ti moje siromaško telo, neti umazana obleka; kajti na ti isti način spodbudil se je i oni slavni Fidija in upodobil Diva, Poliklit Hero zgotovil, slavi se Miron, čudi se Praksitelu: ti vsi čestijo se za bogovi. Ako tedej ti jim enak bodeš, kako li ne bi mogel sam pri vsem človeštvu slavnega imena dobiti? celo svojega oču bodeš svetu blaženega pokazal, domovino na ogled postavil. (Dalje prih.)

Narodne priče, navade, stare vere.

Priobčnje v izvornem govoru Mat. Valjavec.

Kuča i gospodarstvo.

(Dalje.)

70. Nikaj škodlivešega nije za mleko nego ako se koja krščenica najde pak se poleg skrinje gde mleko stoji pošči: onda se ne mre iz mleka niti sir napraviti niti vrhuje i mleko se zvari. Židovinjak.

71. Ako je pod špampetom mleko, onda je ni dobro na njem spati, ar se lehko človek prehititi. Židovinjak.

73. Vu mleku se ne sme kruh rezati, kajti kravi vime spôca. Koprivnica. Vu sirovo mleko neje smeti kruh rezati, kajti bi se kravam cecki spucali. Ludberg.

74. Ne je smeti na večer nesti nepokrito mleko iz štale, ar onda mraki naškodijo. Ludbreg.

75. Ako nož z ostrim krajom gori stoji, ondi se hujdič škrample brusí. Var. Toplice.

76. Ako se nož sekira ali motika nabrusi, mora se na zemlu deti a onda stoprv z onem delati, kajti bi drugač mogel se človek poseči ali porazati. Var. Toplice.

77. Nož se ne sme nigdar obrnuti gori: to polu škodi. Var. Toplice.

78. Gdo hoče dobrega octa imeti, te mora čvrsto jednoga stizmati; ako pak more kak do huđega človeka dojtí, koj je nečemuren, onda bude ocet tak huđ, da se budu onemu, koj ga bude šalatom jel, vustnice našile. Žudovinjak.

79. Octa ne je smeti na večer posuditi niti nositi, kajti se rad pokvari. Ludbreg.

80. Gđa što dojde po ocet, neje mu smeti v roke dati, nego se mora na zemljo položiti. Ludbreg.

81. Ako se ogenj plače, onda se mora hititi malo mele ali soli v njega, kaj se vmiri, drugač se lahko nesreča pripeti. Var. Toplice.

82. Gđa idu orat, onda poškrope plug i prekriže polje. Pregrada.

83. Predi neg se ore mora se plug svetom vodom poškropiti. Hrženica.

84. Predi jeden den, 'da ido orat, žena ne sme iti na ono zemlo, 'de bodo orali: onda vtiči ido na zemlo pak jako pustošijo. Navadno dva domači ido orat, stareši mora na vek peške iti, mlajši jaše. 'Da k zemli dojde, onda stareši veli: bog daj da bi jako rodnim rodod rodila i vnogo žitka imela. Onda si zaveže plavto na se pak zasiple vu njo žito. 'Da je polovico zasipal, dne jajce v plavto pak nasiple puno. 'Da poseja onda to jajce zakopa v zemlo, da mu ne bi nesnaga si vu njoj gnezdo napravila. Vidovec v Medjimorju.

85. Koji tudju zemlju orjeju k svoji, oni ju nosiju v torbi na plečí' po smrti pa kričijo: „kam bi ju del?“ tak dugo dok ih gdo ne odkupi. Varaždin.

86. Jenkrat je bil jeden bogati muž koj je imal vnogo zemelj pak pri saki zemli je svojemu mejašu pri meji sako leto s plugom malo vrezal v kraj. Kad je on vumrl pak je na saki mladi mesec prenašal zemlju k susedu tak dugo dok su njegova deca i tak se zmislili, da je njim pripovedal kad je z oranja od polja dimo došel, da je pak mejašu vrezal komad zemle. Sad su oni dali susedu nazaj zemlu kaj je vrezal. Kad je nosil tu zemlu, onda se je na vek pokazal kak jedna iskra koja je išla na njegvo polje pak na susedovo i opet nazad, ali na veke samo k mladom mesecu i to po noči od dvanajste vure pak do dne vure. Varaždin.

87. Bili su jeden put dva kumi pa je jeden put jeden kum drugomu

oral a kak je oral, odoral mu je velik falat zemlje, to je, meju je prenesel. Nu kak je ov človek vumrl, hodil je saki den kak se je zmračilo na ovu zemlju javkat: joj mene i jaj meni, kak mi je žmehko! Nu jeden put je išel njegov kum na pole večerku a njega tam zestigne i nočka. On na jeden put čuje iz dalka: jaj meni! tak dok je čisto do njega došlo. Ov je bil ves prestrašen, ar ne je nikoga videl, pak odide dimu. I tak je on više put čul pa je povedal plebanušu a plebanuš njega pita: čija je to zemlja bila poleg tvoje? On mu reče: mojega kuma. A plebanuš njemu reče: ov je moral meju menšu narediti a vezda pak mora ovu zemlju tam nazad nositi. Nu ti ga moreš lahko rešiti: Kad buš čul ga jokati reči: gde si zel tam deni pak ti bu leže. Ov tak vučini i zahvalil mu se je ov glas i od ovega vremena neje više hodil a meja pak je postala na onom istom mestu. Varaždin. (Dalje prib.)

Slovenščina v latinščini.

Piše Davorin Trstenjak.

II.

Carbatina.*)

Caius Valerius Catullus, slavni rimski pesnik, je bil rojen na poluotoku: Sirmio, ki leži v jezeru za Rimljanov imenovanem: Benacus, denešnji: Garda. Slavnemu pesniku je ta poluotok pozneje v last podaril cesar Augustus, in sedaj se še kaže mesto njegove palačice, kopeli in parme (Grotte), v katerej se je o vročih dnevih hladil. Kako mil in drag mu je bil ta otok, se vidi iz njegovih pesem; v XXXI. poje:

„Peninsularum, Sirmio, insularumque
 Ocelle, quascunque in liquentibus stagnis
 Marique vasto fert Neptunus:
 Quam te libenter, quamque laetus in viso!

Salve o venusta Sirmio, atque hero gaude!

Že Gilferding je ime venetsko: Sirmio razložil in rekel, da je srm izvirna oblika za poznejšo: strm, ker *t* se je vmes vrnil, kakor v besedah: ostrov za: osrov, stršen za: sršen, česki stříbro za: sribro, srebro, tako tudi: strm za: srm, kar je Latin izražal v obliki: Sirm. Dnešnje oblike so metatetične, kakor iz: barg, berg, brěg, zato imena strmih hribov: Srem, Sremič kraj Save na Štírskem. Ime jezera: Benacus = Benak poznamenjuje močviren,

*) Prvi članek, ki pretresuje besedo: cisium, v 1. številki „Vestnika“.

virnat, vodnat kraj; zato: Benatky virnat kraj na Českem, dalje: Benetki močvirnat kraj pri cirčniškem jezeru, Benetki, virnat kraj v ljutomerski fari, sansk.: vana, voda, slov.: bana, bena, zato: banja loka na Kranjskem, Banjaluka v Bosni, banja loka, vodnat kraj v kalobski fari na Štirskem. Tudi rodbine: Benak še živijo po Slovenskem.

Catullu je že kritični gramatik Quintilian (Institut. c. 15) oponašal barbarizme, to je tuje besede, katere je Catull v svojih spisih rabil. Martial satyrik pa ga je imenoval: „tenuis Catullus“, ker je rad diminutive rabil, postavim: miselle passer (3krat), turgidui ocelli, tenullo hoedo (17) medullula (25), hortulo (61) itd., in že rajni Kollar, ki je tudi Venete imel za Slovane, je v teh diminutivih mislil videti slovensk značaj, in res čudovito je, da med vsemi latinskimi pesniki edini Catull rabi toliko besednih drobnic, ki se tako obilo v slovanskih narodnih pesmah nahajajo. Eden takih barbarizmov je beseda: carbatina, katero Catull rabi za poznavanje črevljev iz sirovega usnja, carbatina crepida, Bauernschuhe aus rohem ungegerbten Leder. Ta beseda je čisto slovenska.

Besede, ki označujejo kožo, usnje, so stvarjene iz korenik, katere izražajo pomen dreti, schinden. Tako nam slov. besedo: koža razjasnjuje sansk. čhag, scindere, zato slov. kozula, kozulica, ein Körbchen aus Baumrinde, iz odrte ličevine.

Sansk.: kr'tti in lat. cortex, sta po Boppu iz iste korenike, iz katere: kr'tti, actio findendi — naimer iz: kart, findere, iz te je tudi slov.: črtalo. Grško: δέρμα, δέρμας, Haut, Leder, je iz δέρω, derem, schinden, tako tudi lat. corium, in slov. kora, iz korenike: kar, scindere, ravno tako litovsko: karna, gršk.: κορμος. Iz korenike: kar, krniti, findere, dobivamo suffiksom: ba — karba, suffixom: at — karbat in suffixom: ina — karbatina, primeri thema gov — goved — in govedina. Karbatina torej označuje karbata obutala. Tudi je vtegnilo karbatina nastati iz kar+va+at+ina, in ker glasnik v prelazi v b; primeri: javor in jabor, karbatina postati iz karvatina.

Po kori, skori pa so v slovenščini nastala poznamenovanja za obutala, zato škornji iz škora, corium, staronord.: skurn, pellis. Že bistroumni Miklošič je staroslov.: črevij, novoslov.: črevlji stavil k lat. corium in staronord.: hörundr, corium. Kaj pa je črevij druga, nego metatetična oblika za čarvij, in ta je še le nastala po prelazu glasnika k v č, (primeri kranjsko-gorensko: čr, čer, Felsen, v solčavski dolini: kr, ker.) iz: karvij. Ker ne moremo tajiti, da nebi: karvij, čarvij slovenska beseda bila, tudi ne mogoče podreti slovenskosti besede: karvatina — karbatina, ki druga ni, nego prestara prvotna oblika za novoslov.:

črevatina. Glasnik č je že se rabil mesto *k* za Konstantina Porphyrog., ker on piše, da so Hrvati imenovali škornje: *τρερβρολιάνους*.

Dasiravno slov.: kora, črevij imata z lat. *corium* ednoisto koreniko, vendar latinščina ne pozna suffiksa: *va*, *ba*, in oblike: *carva*, *carvatina*, *carba*, *carbatina*. Vse latinske besede so: *corium*, *coriaceus*, *coriaginosus*, *coriago*, *coriaria*, *coriarius*, *corius*, *coriosus*, tedaj skoz in skoz s koreničnim glasnikom: *o*. Tudi Latin iz: *corium* ni stvarjal besed za: črevlje, razve, če je: *calceus* kakor Bopp dvomljivo misli iz: *carceus*, vendar gotovo prvlje iz: *calco*.

Dozdeva se, da je venetska narodna poezija imela velik upliv na Catullove pesmi. Jegovi verzi so večidel iz 7, 8, 11, 12, 16 silb. Jegove svatbene pesmi pa so tako slovanskim dubom napolnjene, da misliš, ka imaš pred seboj prestave rusinskih in srbskih pesem.

Ko bi si hotel eden naših čest. gosp. prof. filologije truda vzeti in te pesmi s slavjanskimi narodnimi prisposodabljati!

Pa večidel jih je nemškutarstvo tako oklenilo, kakor Virgilija in Catulla rimskutarstva.

Drobnosti.

J. P.

— Francija je v slednjej vojni izgubila 264□ geogr. milj zemljišča in 1,600.000 prebivalcev, 12 trdnjav, 675 raznih fabrik in 153 milijonov letnega davka.

— Po novejših zvedenjih živi na vsej naši zemlji 1380 milijonov ljudij. Največ jih je mongolskega plemena: 580 milijon., najmenj indijskega: 1 milijon; kavkazkega pa 380 milj. Vseh jezikov na zemlji je 3064. Umrje vsako sekundo 1 človek, torej vsako leto 33,333.333. Srednja človeška starost je 33 let.

— Zedinjene severoameriške države (United States of America) štejele so koncem l. 1870 38,500000 prebivalcev. Med temi je bilo: došlih tujcev (priseljencev): 5,567229; v Ameriki rojenih, a od obeh roditeljev prišlecev: 9,734845; v Ameriki rojenih, a od domačega oče, matere tujke: 10,521233; v Ameriki rojenih od matere domačnice, oče tujca: 10,105627, in samo 2,500000 od čisto ameriških roditeljev rojenih. Ako torej odštejemo 5½ milijona prišlecev in 2½ milijona prisnih domačinov, dobodemo okoli 30 milijonov polu-amerikancev (Yankee.)

— Vseh gledišč v Evropi je 1507; največ jih šteje med vsemi deželami takó vkup kakor poprek Italija: 348; tedaj je v Italiji največ „komedijantov“; Avstrija ima 152 gledišč.

— V kratkem sta umrla dva imenitna moža: John Stuat Mill in Alessandro Manzoni. — Džon Stjuart Mill je bil rojen v Londonu l. 1806. Oča mu je bil James Mill, imenitni pisatelj narodnogospodarstva. Ker prihodnji „Vestnik“ prinese obširnejši životopis, naj povemo v kratkem, da je bil J. St. M. v dveh strokah imenitni učenjak: v narodnem gospodarstvu in v filozofiji. Glavna dela Millova so: „System of logie, ratiocinative and inductive“ (1843); „Principles of political economy“ (1848); „On representative government“ (1861); „On liberty“; „England and Ireland“; „On the subjection of woman“. Umrl je 9. maja v Avignonu na Francozskem. — Alessandro Manzoni prišteva se največim pisateljem italjanskim. Rodil se je l. 1784 v Milanu; spisal je mnogo liričnih pesnij, dram in eden roman: „I promessi sposi“ (Zaročenca), po katerem ga svet najboljše pozna. Ta román spada k najizvrstnejšim romanom svetá, ako nij, vsaj po mnenji tudi Goethejevem, prvi roman svetá. Umrl je v Milanu 24. maja.

— Umrl je tudi v kratkem znani nemški prevoditelj biblije dr. Allioli.

— Blizu Peterburga, za ustjem Neve, nastalo je tekom dveh let novo mesto, imeuom Petropavlovsk, katero daje peterburžkim meščanom letna bivališča, zelenje in senčni blad. Zanimivo je, da se je to mesto postavilo na delnice. Enakim načinom skrbi neko v Odessi ustanovivše se rusko društvo za stavljenje kopelij, vil („dač“), knjižnic, gostilnic itd. na obalih Jalta (v Krimu).

Književni vestnik.

J. P.

1. Slovenska književnost. — „Narodna tiskarna“ je izdala 3. zvezek „listkov“, na ktere je „Zora“ uže opozorila. Inšpektor J. Šolar je izdal k nemškeji gimnazijskeji čitanki Madeire posebni nemško-slovenski slovar v pospeševanje šolskega podučevanja in domačega nka. Ta slovar prodaja Lercher v Ljubljani. „Pravnik“, vrednik mu dr. R. Razlag, časopis za pravoslovje, začel je zopet izhajati. Dramatično društvo v Ljubljani je ravno razposlalo: 19, 20, 21, 22. zvezek „Slovenske Talije“, v kterih so sodržane sledeče igre: Visoki C; Gorenjski slavček; Požigalčeva hči; Umetnost in Narava; Zapravljivec.

2. Jugoslovanska književnost. — Kostrenčič Ivan, amanuensis bečke dvorne knjižnice, prosil je c. kr. akademijo znanostij v Beču za podporo k izdaji dela, katero se glasi: „Urkundliche Beiträge zur Geschichte der protestantischen Literatur unter den Südslaven in den Jahren 1559—1564.“

Izdajatelj in odgovorni urednik: Martin Jelovšek.

Tisk in založba Narodne tiskarne v Mariboru.